

ขอบคุณภาพจาก <https://goo.gl/nLWCYT>

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

Participatory Communication in the Cultural Tourism Communities:
Maekampong Village, Chiang Mai Province and Na Ton Chan Village,
Sukhothai Province

หฤทัย ปัญญาวุฒตระกูล¹

Hareuthai Panyarvuttrakul

E-mail: harutai_p@hotmail.com

มนวิภา วงรุจิระ²

Monwipa Wongrujira

บุษบา สุธีธร³

Bussaba Suteetorn

¹ Ph.D. student, School of Communication Arts, Sukhothai Thammathiral Open University

² Assistant Professor, School of Communication Arts, Sukhothai Thammathiral Open University

³ Associate Professor, School of Communication Arts, Sukhothai Thammathiral Open University

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย 2) เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง 3) แนวทางพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการ และช่วงธำรงรักษา พบว่า 1) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงเริ่มต้นใช้การสื่อสารไม่เป็นทางการมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่าง เนื้อหาสารเน้นการสร้างรายได้และการพัฒนาสาธารณูปโภค ช่วงดำเนินการใช้การสื่อสารเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีทิศทางแบบแนวราบและบนลงล่าง ช่วงธำรงรักษาใช้การสื่อสารกลุ่มมีทิศทางแบบหลายทิศทาง เนื้อหาสารเน้นการแก้ปัญหาหนี้สินภายนอก ส่วนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ช่วงเริ่มต้นใช้รูปแบบการสื่อสารไม่เป็นทางการมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่าง เนื้อหาสารเน้นการสร้างรายได้จากสินค้าโอท็อป ช่วงดำเนินการใช้การสื่อสารเป็นทางการและไม่เป็นทางการมีทิศทางแบบแนวราบและบนลงล่าง ช่วงธำรงรักษาใช้รูปแบบการสื่อสารกลุ่มแบบหลายทิศทาง เนื้อหาสารเน้นการแก้ปัญหาภายในชุมชน 2) เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม พบว่า รูปแบบและทิศทางการสื่อสารของชุมชนทั้งสองแห่งเหมือนกัน เนื้อหาสารมีความแตกต่างกัน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วงเริ่มต้นเน้นการสร้างรายได้และการพัฒนาสาธารณูปโภค ช่วงธำรงรักษาเน้นแก้ปัญหาหนี้สินภายนอก ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ช่วงเริ่มต้นเน้นพัฒนาผ้าทอหมักโคลนของชุมชน ช่วงธำรงรักษาเน้นแก้ปัญหาภายในชุมชน และ 3) แนวทางพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการมีทิศทางการสื่อสารแบบบนลงล่าง ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือกับชาวบ้าน รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีทิศทางแนวราบและล่างขึ้นบน ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่มมีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทางที่กระจายอำนาจการสื่อสารให้ชาวบ้านทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม

คำสำคัญ: การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม, ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, หมู่บ้านแม่กำปอง, หมู่บ้านนาต้นจั่น

Abstract

This research has objectives of 1) Studying about process of participatory communication in the cultural tourism community, Mae kam pong Village, Chiang Mai Province and Na Ton Chan Village, Sukhothai Province; 2) Comparing process of participatory communication of both cultural tourism communities; 3) Development guidelines for participatory communication of cultural tourism community. This piece of work is a qualitative research using in-depth interviews, focus group discussion and participation observation in Mae kam pong Village, Chiang Mai Province and Na Ton Chan Village, Sukhothai Province

The results of the research is divided into 3 period, is the start period, operation period and the period to maintain. It was found that: 1) participatory communication process in cultural tourism community, Mae kam pong Village, in the starting period, the researcher used informal communication, having direction of communication in type of communication from top to bottom. Contents are emphasis on making income and development of public utilities. During operation period, the researcher used formal communication and informal communication. The communication has direction in horizontal and top to bottom directions. In maintenance period, the researcher used group communication, having multi-direction. Contents are emphasis on solving of outsider capitalists. In cultural tourism community, Na Ton Chan Village, in the starting period, the formal used was informal communication, top to bottom; the contents emphasized making income from OTOP products; In operation period, using formal and informal communication, horizontal and top to bottom; in maintenance period; using group communication, multi-direction, contents emphasized problem solving in the community; 2) Comparing participatory communication, it was found that formal and communication direction of communities were the same; there were different contents in tourism community; Mae kam pong Village, in the starting period, emphasis was on making income and development of public utilities; in maintenance period, emphasis was on solving problems of

outsider capitalists of tourism community, Na Ton Chan Village, in the starting period, the emphasis was on development of woven fabric put into clay mud which was OTOP product of the community. In the maintenance period, emphasis was on solving problems inside the community and 3) Guidelines for development of participatory communication of cultural tourism community should be divided into three phases as follows: phases 1, Communication for giving information, used the informal communication format, having direction in type of top to bottom; phases 2 consultative communication with villagers. Communication format was in type of formal communication and informal communication, having horizontal direction and bottom to top; phases 3 Group communication has multi-direction, decentralizing the communication to every villager in the community so that villagers will participate in communication.

Keywords: Participatory Communication, Cultural Tourism Community, Mae kam pong Village, Na Ton Chan Village

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และพัฒนาเศรษฐกิจภายในชุมชนจากการมีรายได้เสริมที่มาจากการท่องเที่ยวและก่อให้เกิดธุรกิจชุมชน (Community enterprise) สร้างงาน กระจายรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนด้วยตนเอง เพื่อดูแลรักษาทรัพยากรท้องถิ่น ภูมิปัญญา อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาครัฐเริ่มเห็นชัดเจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2519-2524) และ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวแหล่งวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้นเพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ ทำให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อๆ มา มีแนวทางเดียวกัน คือ มุ่งเน้นพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศ ซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องเป็นไปตามบริบทสภาพแวดล้อมของชุมชน และเน้นการรวมกลุ่มของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างอาชีพของคนในท้องถิ่นให้สัมพันธ์กับกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างงานสร้างรายได้และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน

ผลจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 – 10 (พ.ศ.2530 – 2558) ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ เพื่อนำงบประมาณจากภาครัฐไปพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมาก แต่ด้วยการขาดความรู้ อย่างแท้จริง ขาดการจัดการที่ดี ขาดการมีส่วนร่วมในชุมชน เพียงรอรับความช่วยเหลือจาก ภาครัฐเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถดำเนินงานต่อไปอย่างยั่งยืนได้ และส่งผลกระทบต่อท้องถิ่น ดังนี้ (1) วัฒนธรรมถูกทำให้กลายเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวขาดกลิ่นอายของชุมชน ท้องถิ่นอย่างแท้จริง (2) บริษัทดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวจากภายนอกได้รับผลประโยชน์แต่คนใน ชุมชนกลับไม่ได้รับผลประโยชน์หรือส่วนแบ่งจากการท่องเที่ยว และได้รับผลกระทบต่อ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น เกิดการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม ถูกทำลายจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ เนื่องด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมอย่างไม่เหมาะสม (3) ทิศทางของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่ได้ สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ อย่างแท้จริง

จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ที่มุ่งมิติให้เกิดความยั่งยืนโดยศึกษาองค์ความรู้ของชุมชนสู่ “ชุมชนต้นแบบ” และการ ถ่ายทอดให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตามบริบทของพื้นที่และเน้นกระบวนการ “การมีส่วนร่วม” ของชุมชน ที่จะต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะส่งผลให้เกิด ผลสำเร็จในงานพัฒนา เนื่องด้วยการสื่อสารทำหน้าที่เป็นกลไกที่จะผลักดันให้การพัฒนา ชุมชนเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้โดยเฉพาะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทำให้เกิดการถ่ายทอด ทางความคิด ความจริง ความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้สมาชิกแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อ เจริญหาข้อตกลงในการบริหารจัดการพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมร่วมกัน

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory communication) เป็นกระบวนการค้น ทางเลือกใหม่ (Alternative Paradigm) ที่มีแนวคิดว่าสังคมแต่ละชุมชนมีวิธีการและรูปแบบ การพัฒนาชุมชนของตนเองตามลักษณะของความเป็นท้องถิ่น และภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น นั้นๆ รูปแบบของการสื่อสารในการพัฒนาปรับเปลี่ยนไปที่ให้การสื่อสารเข้ามามีบทบาทสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมมีอิสระในความคิดที่จะตัดสินใจร่วมกันเพื่อพัฒนาสังคมของ ตนเอง มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและปรึกษาหารือร่วมกันในลักษณะของการ สื่อสารแบบสองทาง และเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบแนวนอนทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล และสังคมร่วมกันภายใต้บรรยากาศทางการสื่อสารแบบประชาธิปไตย (Democratic Communication) (Servaes, 1996) ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) นำไปสู่ความเท่าเทียมกัน 2) อยู่บนพื้นฐานของการปฏิบัติ และการแสดงออกอย่างอิสระและเสรีอย่างแท้จริง 3) อยู่บน พื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงที่เห็นพ้องต้องกันในชุมชน (Thomas, 2004)

การวิจัยเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย เป็นการศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ รูปแบบการสื่อสาร ระดับการสื่อสาร เนื้อหาสาร เครื่องมือในการสื่อสาร ใน 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการ และช่วงธำรงรักษา ตามกรอบประเด็นของการจัดการชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน 3 ด้าน คือ (1) มิติด้านพื้นที่ (2) มิติด้านการจัดการ และ (3) มิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน ที่นำมาเปรียบเทียบกับ การนำเสนอแนวทางสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย
2. เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย
3. เพื่อได้แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) หน่วยในการวิเคราะห์และเก็บข้อมูล ผู้วิจัยเลือกชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการดำเนินงานไม่ต่ำกว่า 10 ปี มีผลงานประจักษ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับนานาชาติระหว่างปี 2550-2558 ได้ชุมชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง 2 ชุมชน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ทั้งสองชุมชนได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) หรือ (PATA Gold Awards) โดยชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับรางวัลในปี 2553 และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ได้รับรางวัลปี 2555

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย (1) กลุ่มแกนนำหลักหลัก คือ บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่ม

ในการจัดตั้งชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) ชุมชนละ 1 คน รวม 2 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (2) กลุ่มกรรมการ จำนวน 2 กลุ่มๆ ชุมชนละ 5 คน รวม 10 คน เกณฑ์ในการคัดเลือกเป็นกรรมการของกลุ่มท่องเที่ยวในชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น (3) กลุ่มชาวบ้าน เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มประชาชนในชุมชนที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนท่องเที่ยวตั้งแต่เริ่มจัดตั้งจนถึงปัจจุบัน ชุมชนละ 10 คน รวม 20 คน โดยกลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านใช้การสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball sampling) โดยใช้การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผลการวิจัย

การศึกษา เรื่อง “การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: หมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย” ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยในประเด็นหลัก ดังนี้ (1) กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย (2) เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย (3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1. กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

1.1 รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองใช้วิธีการสื่อสารด้วยการประชุม กลุ่มเล็กร่วมกับชาวบ้านตามเขตการปกครองภายในหมู่บ้านแม่กำปอง เพื่อให้ชาวบ้านร่วมกันนำเสนอสิ่งที่ต้องการให้ชุมชนพัฒนาพร้อมทั้งถ่ายทอดแนวคิดการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสอบถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ใช้วิธีการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการเพื่อเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นที่มีทิศทางการสื่อสารแบบสองทาง ช่วงดำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 หมู่บ้านแม่กำปองใช้วิธีการสื่อสารกลุ่มที่มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทางการพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันทำให้มีการกระจายข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็ว

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 แขนงหลักใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กสร้างการรับรู้ ถ่ายทอดแนวทางในการพัฒนาชุมชนสู่หมู่บ้าน อุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 – 2552 ใช้การประชุมแบบเป็นทางการให้ชาวบ้านสอบถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงาน แสดงความคิดเห็นเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกันมีทิศทางการสื่อสารแบบสองทาง ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์พัฒนาการสื่อสารจากรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ด้วยวิธีการพูดคุยกลุ่มเล็กสู่การสื่อสารกลุ่มที่มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทางใน 3 ลักษณะ (1) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติ (2) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ (3) การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารหลายทิศ

1.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 มีการร่วมลงประชามติให้หมู่บ้านดำเนินงานสู่ชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน ช่วงดำเนินงานปี พ.ศ. 2546 – 2552 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมากขึ้น ระดับที่ 1 แสดงประชามติ ระดับที่ 2 กำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกัน ระยะดำเนินการนี้ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว ระดับที่ 3 การวางแผนและดำเนินงานตามแผนที่นำไปสู่การแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ระยะดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านแม่กำปองร่วมกันวางแผนพัฒนากิจกรรมชุมชนสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติกิจกรรมท่องเที่ยวตามการวางแผนร่วมกัน ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 มีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพิ่มในระดับที่ 4 การประเมินผลและการตรวจสอบการดำเนินงานที่สะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกันเพื่อนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ช่วงเริ่มต้น ปี พ.ศ. 2540 – 2545 ยังไม่พบการมีสื่อสารแบบมีส่วนร่วมชาวบ้านในชุมชนเป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังและสอบถามในประเด็นที่สงสัยเพื่อนำสู่การตัดสินใจ ช่วงดำเนินงานปี พ.ศ. 2546 – 2552 พบระดับการมีส่วนร่วมในระดับที่ 1 การแสดงประชามติ ระยะที่ 2 การกำหนดนโยบาย การตัดสินใจ การดำเนินการและปฏิบัติร่วมกัน ชาวบ้านในชุมชนมีการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติร่วมกันตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน ระดับที่ 3 วางแผนและดำเนินงานตามแผนสู่การรับผลประโยชน์ ระยะดำเนินการนี้ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจันทน์ร่วมกันวางแผนเส้นทางท่องเที่ยว ปรับปรุงพื้นที่และ

บ้านพัก การกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยว และลงปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ร่วมกันด้วยการประชุม เฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการ ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชาวบ้าน ในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น มีการตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นใน ชุมชนด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็กและการสื่อสารกลุ่มเพื่อปกป้องผลประโยชน์ที่แสดงออกถึงความ เป็นเจ้าของชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน

1.3 เนื้อหาสาร

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองในช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 กำหนด เนื้อหาสารที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ การพัฒนา ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชาวบ้าน การพัฒนาด้านสาธารณูปโภค ภายในชุมชน ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 เน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการดำเนินงานในเรื่องกฎระเบียบการใช้พื้นที่ กฎระเบียบภายในชุมชน การจัดสรร ผลประโยชน์ การตลาดและค้นหากิจกรรมจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 เนื้อหาสารเน้นการแก้ปัญหาจากนายทุนภายนอก ปัญหาการรองรับ และจัดการนักท่องเที่ยวที่เข้ามามากเกินไป และการวางแผน ปรับปรุงกิจกรรม

เนื้อหาสารของชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นในช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ การพัฒนา สินค้าโอท็อปของชุมชนเพื่อสร้างรายได้เพิ่มขึ้นและการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชน ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 เน้นการกระตุ้นต่อยอดให้ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาเป็น ชุมชนท่องเที่ยว เนื้อหาสารการกำหนดกฎ ระเบียบ การจัดสรรผลประโยชน์ โครงสร้างหน้าที่ กลุ่มชาวบ้านในลักษณะการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การตลาดและค้นหากิจกรรมท่องเที่ยว จากชาวบ้านในชุมชน ช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 เนื้อหาสารเน้นแก้ปัญหาจาก ชาวบ้านภายในชุมชน และการปรับปรุงกิจกรรมใหม่

1.4 เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองในช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 ใช้การ สื่อสารแบบไม่เป็นทางการด้วยวิธีการสื่อสารประชุมกลุ่มย่อย และการพูดคุยกลุ่ม ในการสร้าง การรับรู้ และความเข้าใจกับชาวบ้านสู่การพัฒนาเป็นชุมชนท่องเที่ยว ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 เน้นการปรึกษาหารือร่วม กันในรูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ คือ การประชุมเฉพาะกิจ การประชุมแบบเป็น ทางการ

ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่นในช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 เน้นวิธี การสื่อสารด้วยการพูดคุยกลุ่มเล็กในรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ช่วงดำเนินงาน

ปี พ.ศ. 2546 - 2552 และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 ใช้การประชุมแบบเป็นทางการการประชุมเฉพาะกิจในการปรึกษาหารือร่วมกันภายในชุมชน และใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการหารือแก้ปัญหาเฉพาะด้านในเรื่องต่างๆ

2. เปรียบเทียบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านดั้นจั่น จังหวัดสุโขทัย

2.1 รูปแบบและทิศทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านดั้นจั่น ช่วงเริ่มต้นปี พ.ศ. 2540 - 2545 ใช้การประชุมกลุ่มย่อยและการพูดคุยกลุ่มเล็กที่เป็นรูปแบบการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการเพื่อถ่ายทอดแนวความคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้/ความเข้าใจ สร้างการเรียนรู้/การยอมรับในชุมชนเพื่อตั้งเป้าหมายร่วมกัน และเมื่อชาวบ้านในชุมชนพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานจึงใช้รูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการด้วยการประชุมแบบเป็นทางการของหมู่บ้านและการประชุมเฉพาะกิจเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นและหาข้อสรุปในการตัดสินใจดำเนินงานร่วมกัน ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านดั้นจั่นใช้การประชุมแบบเป็นทางการ และการประชุมเฉพาะกิจที่เป็นสื่อสารแบบเป็นทางการ เพื่อกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงานในมิติต่างๆ ที่แสดงให้เห็นรูปแบบการสื่อสารแบบสองทางระหว่างแกนนำหลัก กลุ่มกรรมการและกลุ่มชาวบ้านภายในชุมชน และช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 - 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งประสบปัญหาการเข้ามาของกลุ่มนายทุนภายนอกและปัญหาการดำเนินงานท่องเที่ยวอื่นๆ ช่วงระยะเวลานี้เน้นการรับรู้ปัญหา แก้ไขปัญหาและการดำเนินงานในการดำรงรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยวิธีการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมแบบเป็นทางการ เพื่อวางแผนหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาหรือข้อสรุปในการดำเนินงานแก้ปัญหาร่วมกันซึ่งแสดงถึงรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง และใช้รูปแบบการสื่อสารกลุ่มที่เน้นวิธีการสื่อสารในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการประยุกต์รูปแบบการสื่อสารจากการพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นการสื่อสารกลุ่ม (group communication) มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง ดังนี้ (1) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานร่วมกันแบบปกติตามโครงสร้างองค์กรซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ (2) การพูดคุยในกลุ่มเครือข่ายการทำงานเฉพาะกิจ (3) การพูดคุยกลุ่มเครือข่ายเฉพาะบุคคลมีทิศทางการไหลของข้อมูลข่าวสารหลายทิศทางทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วและทวนข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้น

ขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสาร
สู่การบริหารจัดการที่เห็นพ้องร่วมกันภายในชุมชนภายใต้ความเป็นเจ้าของชุมชน

2.2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมทั้งสองแห่ง พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบ
มีส่วนร่วมที่เข้มข้นขึ้นตามระยะเวลาการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว คือ

ระดับที่หนึ่ง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมแสดงประชาคมติ คือ ช่วงเริ่มต้น
เป็นเพียงผู้รับสารที่รับฟังแนวคิดการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยระดับการสื่อสารแบบ
มีส่วนร่วมในการสื่อสารเป็นเพียงผิวเผินเพื่อสอบถามประเด็นที่สงสัยนำไปสู่การตัดสินใจ
เข้าร่วมดำเนินงาน และยกมือลงประชามติดำเนินงานพัฒนาสู่ชุมชนท่องเที่ยว การออกเสียง
เพื่อรับรองกฎ ระเบียบการดำเนินงานของชุมชน การออกเสียงเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่ม
ท่องเที่ยวเท่านั้น

ระดับที่สอง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและ
ดำเนินการร่วมกัน โดยชาวบ้านในชุมชนทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ ต่างร่วมกำหนดนโยบาย
ร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยว มีการประชุมกำหนดแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบใน
ชุมชนเพื่อนำไปปฏิบัติงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน

ระดับที่สาม การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมวางแผน ปฏิบัติงานตามแผน
รับผลประโยชน์ร่วมกัน ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีเหมือนกัน คือ
ร่วมกันปรึกษารื้อกันเพื่อวางแผนดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท่องเที่ยวและลงปฏิบัติตาม
แผนที่วางไว้

ระดับที่สี่ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมประเมินผลและตรวจสอบ
การดำเนินงาน ซึ่งเป็นระดับ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่พบในช่วงระยะธำรงรักษาที่ไม่เพียง
แต่ชาวบ้านในชุมชนดำเนินงานร่วมกันเท่านั้น แต่ร่วมกันประเมินผลและตรวจสอบการดำเนิน
งานเพื่อร่วมกันปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชนต่อไปในอนาคตที่ต่างร่วมกันการดำเนินงาน
ตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป

ระดับที่ 4

การประเมินผล และ
การตรวจสอบร่วมกัน

ระดับที่ 3

วางแผน ดำเนินการ และ
รับผลประโยชน์ร่วมกัน

ระยะที่ 2 นโยบาย
ตัดสินใจดำเนินการ

ระยะที่ 1

การรับรู้ เรียนรู้
แสดงประจักษ์

ภาพที่ 1 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมใน
ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจั่น

2.3 เนื้อหาสาร

เนื้อหาสารช่วงเริ่มต้น ปี 2540 – 2545 แกนนำหลักของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งกำหนดเนื้อหาสารที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนตั้งเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน คือ การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับชาวบ้าน การพัฒนาด้านสาธารณูปโภคภายในชุมชน และความรู้ในเกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยว ช่วงดำเนินงาน ปี พ.ศ. 2546 - 2552 เน้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ประเด็นเนื้อหาสาร มิติด้านพื้นที่ คือ ชาวบ้านเป็นเจ้าของชุมชนต้องช่วยกันปรับปรุงพื้นที่ร่วมกัน มิติด้านการจัดการ คือ ชุมชนพัฒนาได้ทุกคนต้องช่วยกันดำเนินงาน การจัดสรรรายได้มีความเท่าเทียมกันและช่วยกันจัดทำกฎ ระเบียบของชุมชนที่เกิดจากชาวบ้าน ส่วนมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงานมีประเด็นเนื้อหาสารที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมของชุมชน คือ ชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปอง เนื้อหาเน้นเรื่องการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้เพื่อค้นหากฎมีปัญญา วัฒนธรรม และสร้างอัตลักษณ์ในชุมชน ส่วนชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านนาต้นจั่น เนื้อหาเน้นเรื่องการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวจากภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชุมชนช่วงธำรงรักษา ปี พ.ศ. 2552 – 2559 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง เน้นการรับรู้ปัญหา และแก้ไขปัญหามาเพื่อดำรงรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ประเด็นเนื้อหาสาร มิติด้านพื้นที่ คือ ปรับปรุงพื้นที่ในชุมชน มิติด้านการจัดการ คือ การปกป้องและรักษาชุมชนจาก

บุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และมีมิติด้านกิจกรรมและการดำเนินงาน คือ การปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้อย่างยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน

2.4 เครื่องมือและช่องทางการสื่อสาร

เครื่องมือและช่องทางการสื่อสารชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้า (face-to-face communication) ในการปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชนโดยใช้สื่อบุคคลในรูปแบบการสื่อสารแบบเป็นทางการ คือ การประชุมแบบเป็นทางการ การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็กเป็นช่องทางในสื่อสารหลัก และพบว่ายังมีความถี่ในการประชุมแบบเป็นทางการ การประชุมเฉพาะกิจทำให้ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนในการแสดงความคิดเห็น ปรึกษาหารือร่วมกันมากขึ้น จากการวิจัยพบว่า ความถี่ในการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตามระยะเวลาการดำเนินงาน คือ ช่วงเริ่มต้น มีความถี่ในการพูดคุยกลุ่มเล็กที่ชาวบ้านในชุมชนคุ้นเคยมากกว่าการประชุมแบบเป็นทางการ ช่วงดำเนินการ มีความถี่ในการสื่อสารแบบเป็นทางการมากขึ้น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ปรึกษาหารือร่วมกัน ช่วงธำรงรักษา ชุมชนทั้งสองแห่งใช้การประชุมแบบเป็นทางการการประชุมเฉพาะกิจและการประชุมฝ่ายงานด้วยความถี่ใกล้เคียงกัน และยังคงใช้การพูดคุยกลุ่มเล็กในการทวนข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากภายในชุมชน

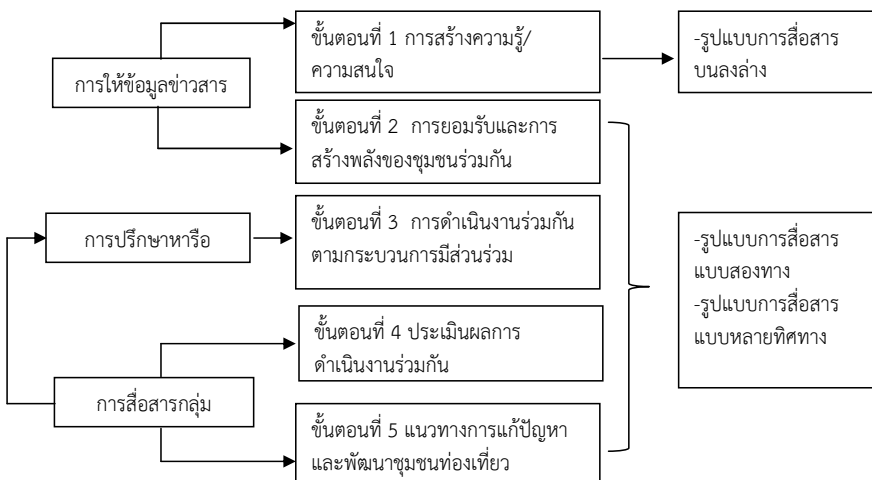
3. แนวทางการพัฒนาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญที่ให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นกำหนดเป้าหมาย นโยบาย วางแผน ลงมือปฏิบัติงานต่างๆ และการประเมินผลร่วมกัน กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดการปรึกษาหารือร่วมกันของชาวบ้านอย่างแท้จริงควรแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสารเพื่อสร้างความรู้ ความสนใจ และยอมรับของชาวบ้านในชุมชน ใน 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 สร้างความรู้และความสนใจให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดในการพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวที่สื่อสารให้ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาที่นำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ขั้นตอนที่ 2 แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนสร้างการรับรู้และยอมรับให้กับชาวบ้านในชุมชน ใช้การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการให้ชาวบ้านได้มีโอกาสซักถามสิ่งที่สงสัยเกี่ยวกับการดำเนินงานท่องเที่ยวชุมชน ในระยะแรกชาวบ้านในชุมชนอาจมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในลักษณะพื้นผิวที่ยังไม่ถึงขั้นการปรึกษาหารือร่วมกันในชุมชน

ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ เป็นกระบวนการมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผน ตัดสินใจและดำเนินงานร่วมกันในทิศทางเดียวกัน และแสดงออกถึงพลังของชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่การพัฒนา ขั้นตอนที่ 3 ชาวบ้านในชุมชนปรึกษาหารือดำเนินการชุมชนท่องเที่ยวร่วมกันในรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวนอน (horizontal communication) ระยะนี้แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีและช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางและหลากหลาย เช่น การประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ หรือเวทีชาวบ้าน

ระยะที่ 3 การสื่อสารกลุ่ม (group communication) กระบวนการสื่อสารที่ชาวบ้านร่วมกันพัฒนาช่องทางการสื่อสารที่มีทิศทางการสื่อสารแบบหลายทิศทาง (multiple communication) แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนมีบทบาทจัดการการสื่อสารน้อยลง แต่กระจายอำนาจการสื่อสารกับชาวบ้านทุกคนในชุมชน คือ ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องเปิดเวทีหรือช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานที่ผ่านมา และขั้นตอนที่ 5 การหาแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว แกนนำหลักหรือผู้นำชุมชนควรหาช่องทางการสื่อสารให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานของชุมชน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ชุมชนต้องมีการจัดการเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และเกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในชุมชนจึงควรมีการจัดระบบการดำเนินงานในรูปแบบขององค์กรที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบตามแนวคิดของ Newstrom & Davis (1993) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มด้วยการแบ่งความรับผิดชอบกันระหว่างสมาชิกใน ชะนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนไม่จำเป็นต้องใช้การสื่อสารแบบสองทางเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมควรเชื่อมช่องทางการสื่อสารต่างๆ ในหลากหลายทิศทาง(multiple communication) ที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของฝ่ายต่างๆ ในชุมชนอย่างทั่วถึงให้มีลักษณะคล้ายรูปแบบโครงสร้างขององค์กรที่แบ่งเป็นฝ่ายต่างๆ ซึ่งรูปแบบการสื่อสารกลุ่มมีข้อดี คือ 1) ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในทุกกระบวนการตามความถนัดของตนเองทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานมากขึ้น 2) รูปแบบการสื่อสารกลุ่มก่อให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยวอย่างมีระบบในรูปแบบขององค์กร มีการแบ่งหน้าที่หรือฝ่ายในการรับผิดชอบในการทำงานทำให้เป็นการกระจายอำนาจทางการสื่อสารสู่ชาวบ้านและทำให้ชาวบ้านในชุมชนทุกคนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการดำเนินการของชุมชน 3) รูปแบบการสื่อสารกลุ่มสามารถลดความขัดแย้งภายในชุมชน

เนื้อหาสาระเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ฉะนั้นประเด็นเนื้อหา (key messages) ต้องสามารถกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความสนใจจนต้องการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานของชุมชน แก่นนำหลักหรือผู้นำชุมชนและกลุ่มกรรมการจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเตรียมข้อมูลเนื้อหาสาระ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้ทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ร่วมกัน เนื้อหาสาระที่กระตุ้นความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของชุมชน หรือเกี่ยวเนื่องกับผลประโยชน์หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในภายหลังจะยิ่งส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังมากขึ้น การดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมควรมีประเด็นเนื้อหาสาระครอบคลุม ดังนี้

1. ช่วงเริ่มต้น แก่นนำหลักหรือผู้นำชุมชนต้องสร้างประเด็นเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับความต้องการชาวบ้านในชุมชนยังกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง เช่น รายได้ที่ชาวบ้านได้รับเมื่อเข้าร่วมกลุ่มชุมชนท่องเที่ยว, ชุมชนพัฒนาสาธารณูปโภคที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น, ความรู้เกี่ยวกับชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ชุมชนของเรามีคุณค่าทั้งด้านภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น

2. ช่วงดำเนินการ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของชุมชน ประเด็นเนื้อหาสาระ เช่น การจัดสรรผลประโยชน์ภายในชุมชน

มีความโปร่งใสและมีเท่าเทียมกันทุกคน, ชาวบ้านในชุมชนทุกคนเป็นเจ้าของพื้นที่ และเจ้าของกิจการร่วมกันต้องร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติงาน, กฎระเบียบต้องเกิดจากคนภายในชุมชน

3. ช่วงธำรงรักษาชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยแกนนำหลักหรือผู้นำชุมชน และกรรมการชุมชน ควรมีส่วนประเดิมเนื้อหาสาระ คือ ชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์, ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเหมือนที่ผ่านมาและช่วยกันพัฒนา ปรับปรุงการดำเนินงานท่องเที่ยวของชุมชนตลอดเวลา

สรุปผลและอภิปรายผล

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมู่บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านนาต้นจั่น จังหวัดสุโขทัย ช่วงก่อตั้งแกนนำหลักใช้การสื่อสารแบบบนลงล่างถ่ายทอดแนวคิดพัฒนาชุมชนสู่แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนเห็นถึงศักยภาพของตนเองจนก่อให้เกิดการตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Mefalopulos (2003) ที่พบว่ากรสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะเกิดผลสำเร็จต้องเริ่มจากการสื่อสารให้กลุ่มประชาชนเห็นความสำคัญของการพัฒนาที่แตกต่าง ประชาชนก็จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง ในช่วงดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทางที่มีทิศทางการสื่อสารแนวราบปรึกษาหารือกันเพื่อกำหนดนโยบาย วางแผนการดำเนินงาน และลงมือปฏิบัติงานร่วมกัน ช่วงธำรงรักษาชาวบ้านในชุมชนใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง ที่มีทิศทางการสื่อสารแบบแนวราบ และการสื่อสารกลุ่มที่มีหลายทิศทางเพื่อแก้ไขปัญหาและดำรงรักษาผลประโยชน์ร่วมกันตามแนวคิดของ Nair & White (1993) ; Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) และ Tufte & Mefalopulos (2009) ที่ระบุว่าลักษณะการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมมีรูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง (two-way communication) ในแนวทางแบบระนาบ (horizontal communication) ที่เปิดโอกาสให้บุคคลที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ชาวบ้านในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์เพื่อปรึกษาหารือร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถ่ายทอดประสบการณ์ และแสดงทัศนะต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ จากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลักบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน

ทั้งนี้ รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม ทำให้ข้อมูลข่าวสารเข้าถึงสมาชิกได้อย่างรวดเร็วมีกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนมากขึ้น และมีการออกแบบโครงสร้าง

การทำงานของกลุ่มชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคล้ายองค์กรที่มีการแบ่งงานอย่างเป็นระบบตามความสามารถของชาวบ้านแต่ละคนพร้อมทั้งดำรงรักษาความสัมพันธ์ใกล้ชิดของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ Bessette (อ้างถึงใน Kheerajit Cherdpong, 2013) อธิบายว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในชุมชนต้องมีการพัฒนาแนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชนให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันโดยเน้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชนได้หารือร่วมกันในชุมชน

ข้อค้นพบในประเด็นการพัฒนาและประยุกต์รูปแบบการสื่อสารกลุ่ม (group communication) ชี้ให้เห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชนเพื่อปฏิบัติงานร่วมกันเป็นรูปแบบองค์กรตามแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) ที่ว่า การสื่อสารแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำและสมาชิกในชุมชนเป็นหลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการชุมชนที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้อำนาจกับชุมชนในการตัดสินใจและปฏิบัติงานร่วมกันแบบกลุ่ม และสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบองค์กรตามแนวคิดของ Garrod & Fyall, 1998 (อ้างถึงใน Karnjana Sanglimsuwan, 2555) ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชนควรมีการจัดการในรูปแบบโครงสร้างองค์กรอย่างเป็นระบบ การวางแผนพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องกระตุ้นให้กลุ่มชาวบ้านสนับสนุนและมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายภายในและภายนอกชุมชน เพราะจะนำไปสู่การแก้ปัญหาและลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นในชุมชน

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่หนึ่ง การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร ระยะที่สอง การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ และระยะที่สาม การสื่อสารกลุ่ม เมื่อนำมาเทียบเคียงตามแนวคิดของ Prettys (อ้างถึงใน Breugel (2013) เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 7 ขั้น พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินงานของชุมชน ดังนี้ ระยะที่ 1 การสื่อสารให้ข้อมูลข่าวสาร แกนนำหลักใช้รูปแบบการสื่อสารแบบบนลงล่างเพื่อสร้างการรับรู้ และยอมรับแนวคิด การพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับขั้นที่ 1 เรียนรู้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน ชาวบ้านชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองรับรู้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชนร่วมกัน ขั้นตอนที่ 2 สร้างการรับรู้ยอมรับ ตั้งเป้าหมายร่วมกันในชุมชน สอดคล้องกับขั้นที่ 2 คือ ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองเปิดรับข้อมูลข่าวสาร เรียนรู้ ทำความเข้าใจกับการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยว และมีการตั้งเป้าหมายด้านการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชนร่วมกัน ระยะที่ 2 การสื่อสารแบบปรึกษาหารือ

ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งใช้รูปแบบการสื่อสารแบบสองทาง มีทิศทางแนวนราบที่ชาวบ้านในชุมชนปรึกษากันหรือตามกระบวนการมีส่วนร่วม ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย ตัดสินใจ และการวางแผนดำเนินงาน แก้ปัญหาและการรับผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ ขั้นที่ 3 การปรึกษากันหรือร่วมกันในการกำหนดนโยบาย และวางแผนดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 4 มีการแบ่งสรรผลประโยชน์จากการดำเนินงานร่วมกัน ขั้นที่ 5 มีส่วนร่วมกำหนดดำเนินงานตามกลุ่มหน้าที่ความรับผิดชอบ และนำความรู้ที่ได้จากเครือข่ายภายนอกมาใช้ในการดำเนินงาน และ ขั้นที่ 6 มีส่วนร่วมวิเคราะห์ วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน

เนื้อหาสารในช่วงเริ่มต้นของชุมชนทั้งสองแห่ง พบว่า แกนนำหลักกำหนดประเด็นเนื้อหาที่กระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนสนใจการพัฒนาเป็นชุมชนท่องเที่ยวโดยยกผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของชาวบ้านตลอดจนการพัฒนาด้านสาธารณสุขไปในช่วงดำเนินการ แกนนำหลักใช้เนื้อหาสารเรื่อง การวางแผน และดำเนินงานโดยชาวบ้านในชุมชนเป็นหลักการจัดสรรรายได้จากการดำเนินงานอย่างเท่าเทียม และในช่วงจรรงรักษาชุมชนทั้งสองแห่งประสบปัญหาการเข้ามาของนายทุนภายนอก แกนนำหลักใช้ประเด็นเนื้อหาสารที่กระตุ้นอัดเตือนให้ชาวบ้านในชุมชนตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ชาวบ้านทุกคนร่วมกันทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงต้องร่วมกันปกป้องและรักษาชุมชนจากบุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ และปรับปรุงกิจกรรมใหม่ที่สร้างรายได้ที่ยั่งยืนของชาวบ้านในชุมชน สอดคล้องกับที่ Grey-Felder (2005) และ Tufte & Mefalopulos (2009) อธิบายว่า ประเด็นเนื้อหาสารเป็นเงื่อนไขสำคัญของการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเกิดความสนใจและความรู้สึกร่วมที่นำไปสู่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ยิ่งชาวบ้านในชุมชนมีความรู้สึกถึงความร่วมถึงความเป็นเจ้าของชุมชน หรือมีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และผลกระทบที่เกิดขึ้นภายในชุมชนมากเท่าไรยิ่งส่งผลให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

งานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแนวคิดของ Tufte & Mefalopulos (2009) คือระดับที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนที่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากแกนนำหลักเพื่อลงประชามติเข้าร่วมดำเนินงานของชุมชน ระดับที่ 2 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกำหนดนโยบาย ตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวหมู่บ้านแม่กำปองและหมู่บ้านนาต้นจันร่วมกันกำหนดนโยบายในรูปแบบของการร่างกฎ ระเบียบของชุมชนท่องเที่ยวและการแบ่งฝ่ายหน้าที่ความรับผิดชอบในชุมชน มีการตัดสินใจและดำเนินการร่วมกันที่แสดงออกถึงพลังของชุมชนในการกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาในทิศทางเดียวกัน ระดับที่ 3 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมปรึกษากันหรือของชาวบ้านในชุมชนที่ร่วมกัน

วางแผนพัฒนากิจกรรม วางแผนแก้ปัญหา และดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ที่ยึดหลักวิถีชีวิตภูมิปัญญาของท้องถิ่นของชุมชน และการดำรงรักษาสถาปัตยกรรมของชุมชนร่วมกัน ระดับที่ 4 ระดับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบ การดำเนินงานชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งตรวจสอบและสะท้อนกลับของปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันและนำการประเมินผลและการตรวจสอบไปสู่การวางแผนปรับปรุงต่อไป ซึ่งระดับ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองชุมชนยังเชื่อมโยงสอดคล้องกับแนวคิดของ Freire (อ้างถึงใน Qasmi, 2013) ที่กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมซึ่งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกิดจากความร่วมมือของคนภายในชุมชนเป็นหลัก การปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงานได้

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Nair & White, (1993) ที่ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องอาศัยการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร กล่าวคือ มีการปรึกษาหารือกันอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงระยะรับผลประโยชน์ และแสดงให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดของ Servaes & White, (1996) ดังนี้ (1) การเข้าถึง (access) สิทธิในการเลือกรับข่าวสารในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง และการมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งมีการถ่ายทอดข่าวสารทั้งเรื่องสำคัญและไม่สำคัญผ่านการประชุมของหมู่บ้าน การประชุมเฉพาะกิจ การพูดคุยกลุ่มเล็ก และการพูดคุยแบบเผชิญหน้า และพัฒนาช่องทางการสื่อสารสู่การสื่อสารกลุ่มที่เน้นกระจายอำนาจการสื่อสารให้เกิดกับชาวบ้านทุกคนในชุมชน (2) การบริหารจัดการตนเอง (self-management) คือ ความสามารถในการบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองเป็นหลัก ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม ซึ่ง UNESCO (อ้างถึงใน Servaes & White, 1996) กำหนดไว้ว่า การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง งานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วม คือ ชาวบ้านในชุมชนสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนด้วยตนเองในรูปแบบขององค์กรที่มีการแบ่งฝ่ายและภาระงานตามความถนัดของชาวบ้านแต่ละคน (3) การมีส่วนร่วมในชุมชน (community participation) คือ กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนด้วยตนเอง ตั้งแต่ การคิดกำหนดนโยบาย

วางแผน และการจัดสรรงบประมาณที่เป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง งานวิจัยนี้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวในทุกกระบวนการ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งจึงควรเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามา มีบทบาทในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนมากขึ้น เช่น การเข้าร่วมประชุมของหมู่บ้าน ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทำให้เยาวชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของการท่องเที่ยวในชุมชน และซึมซับความเป็นเจ้าของชุมชน

2. ผู้วิจัยมีความเห็นว่าชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้งสองแห่งชาวบ้านมีการ ร่วมมือร่วมใจอย่างกลมเกลียวใน การดำเนินงานชุมชนท่องเที่ยวร่วมกัน แต่ควรกระตุ้นให้ ชาวบ้านในชุมชนตั้งศักยภาพของตนเองมาช่วยในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างผู้นำชุมชนรุ่น ใหม่ขึ้นมาทดแทนผู้นำชุมชนเดิมที่ต้องหมดสิ้นลงในที่สุด

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้ความรู้กับชุมชนเพื่อเข้าใจถึงศักยภาพของ ตนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนต่างมีทุนทางสังคมที่แตกต่างกัน หากได้รับการสนับสนุนความรู้ด้าน การพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการและกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะส่งผล ให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนตามเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2. ยุคของการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร ชาวบ้านในชุมชนท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมอาจขาดทักษะ การใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินงาน หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานภาคเอกชนที่มีนโยบายในการพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว ควรสนับสนุน งบประมาณ ค่าใช้จ่าย อุปกรณ์เครื่องมือ หรือบุคลากรในการจัดการอบรมให้ความรู้ และทักษะการใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อพัฒนาศักยภาพและความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนท่องเที่ยว ได้อย่างแท้จริง

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดเวที สาธารณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถ่ายทอดสอนงานจากประสบการณ์จริงของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานท่องเที่ยวในชุมชน น่าจะสร้างการเรียนรู้ได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีบริบท ในพื้นที่แตกต่างจากชาวบ้านในชุมชน

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยชิ้นนี้เก็บรวบรวมข้อมูลในสองจังหวัดที่ประสบความสำเร็จด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติเท่านั้น และเป็นจังหวัดในภาคเหนือจึงควรขยายผลโดยการวิจัยในพื้นที่จังหวัดภาคอื่นๆ มาศึกษาเปรียบเทียบซึ่งอาจทำให้ได้คำตอบที่หลากหลายทั้งสอดคล้องและแตกต่างกับการศึกษากครั้งนี้
2. เนื่องจากวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนมากขึ้นจึงควรศึกษาการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมกับเครือข่ายภายนอก จึงน่าสนใจที่ศึกษาถึงการสร้างและการใช้เครือข่ายการสื่อสารของชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่อไป
3. ควรศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการตลาดในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สามารถนำไปต่อยอด การวางแผนประชาสัมพันธ์และพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการศึกษารูปแบบการสื่อความหมายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

- Breugel, Van Liedewij. (2013) **Community-based tourism: Local Participation and Perceived Impacts A Comparative Study Between Two-Communities in Thailand.** (Master Social and Cultural Science). Radboud University Nijmegen, Netherlands. Retrieved from www.ru.nl/nisco/thesis-msc-students
- Grey-Felder. (2005). **Who Measures Change? An Introduction to Participatory Monitoring and Evaluation of Communication for Social Change.** CFSC Consortium Inc. Retrieved from http://www.communicationforsocialchange.org/pdf/who_measures_change_pdf
- Karnjana Sanglimsuwan. (2555). Sustainable cultural heritage tourism. **Executive Journal.** 32(4),139 -146.
- Kheerajit Cherdpong. (2013). **Participatory Development Communication for Natural Resources Management in Ratchaburi Province, Thailand.** E-journal of Applied Procedia - Social and Behavioral Sciences, 103, (703-709). Retrived from https://ac.els-cdn.com/S1877042813038354/1-s2.0-main.pdf?_tid=ae35311a-0a28-11e8-9ec5-00000aacb35ce87986af61728c440ef243c9e72f4e6

- Mefalopulos, Paolo. (2003). **Theory and Practice of Participatory Communication: The Case of the FAO Project Communication for Development in Southern Africa.** (Doctoral dissertation, Doctor of Philosophy). University of Texas, USA. Retrieved from <https://www.lib.utexas.edu/etd/d/2003/.../mefalopulosp039.pdf>
- Nair, K.S. & White, (1993). **Participatory communication: Working for Change and Development.** New Delhi: Sage Publication.
- Qasmi, Hosai. (2013). **Building Solidarity and Social Cohesion through Participatory Communication in Afghanistan: A case Study of the National Solidarity Program.** (Doctoral dissertation, Doctor of Philosophy). University of Ottawa, Canada. Retrieved from <https://www.ruor.uottawa.ca/handle/10393/26130?locale=fr>
- Servaes, Jan.& White. (1996). **Participatory Communication for Social Change.** New Delhi: Sage Publication.
- Thomas, Pradip. (2004). **Participatory communication for social change.** California: Sage Publication.
- Tufte,T., & Mefaloputlos, P. (2009). **Participatory communication: A practical guide.** Washington D.C.: The World Bank.